

Veszedelmes olvasmányok

Erotikus illusztrációk a 18. századi francia irodalomban

A XVIII. századi filozófiából és részben a kor jó tollú publicistáinak – akik magukat „filozófusnak” nevezték – gondolataiból merített az elsősorban a francia arisztokrácia körében népszerű libertinizmus eszmerendszere, amely az élet egyetlen céljának az élvezetek korlátlan és mind teljesebb hajszolását tekintette. „*Nincs más törvény, csak a kéj törvénye*” – hirdette *de Sade* márki, s a libertinusok e jelszó jegyében indítottak harcot a tradicionális keresztény, végső soron minden erkölcsi érték ellen. Az ember eredendően gonosz – vallották kortársukkal, *Rousseau*-val szemben –, ezért a valódi természettörvény nem lehet más, mint ennek a Rossznak, a természetes és éppen ebből következően nem is elítélhető és nem bűnös Rossznak a kielégítése. Az ember kéjvágyból akár ölhet is, viszont a libertinizmus lényegében tagadta az állami erőszak mindenféle formájának jogosságát. *Choderlos de Laclos* emblematikus levélregénye, az 1782-ben megjelent *Veszedelmes viszonyok* világirodalmi rangú és jelentőségű összegzése – egyben leleplezője – a libertinus gondolatoknak, valamint a társadalmi illem részévé emelt, az arisztokrácia bizonyos köreiből szinte elvárt önérdékű, az érzelmeket fölösleges kacatnak tekintő szexuális hódításnak. Erre a méltán híres regényre utal az Országos Széchényi Könyvtár 2007. szeptember 15-e és december 16-a közötti kiállítása, valamint az annak anyagát értékes tanulmányokkal együtt tartalmazó két nyelvű (magyar és francia) kötet címe: *Veszedelmes olvasmányok*. Az alcím fejezi ki, pontosítja a kiadvány és a kiállítás témáját: *Erotikus illusztrációk a 18. századi francia irodalomban*.*

A bemutatott könyvek, metszetek és egyéb műtárgyak számos köz- és egy magángyűjteményből kerültek a tárlókba. A magyar származású. Londonban és Budapesten élő *Tony Fekete*, a bécsi, londoni és párizsi nemzeti könyvtár, az aradi A. D. Xenopol Megyei Könyvtár, továbbá az OSZK, a budapesti Egyetemi Könyvtár, ezen felül a Szépművészeti, illetve az Iparművészeti Múzeum kollekcója tette lehetővé, hogy létrejöjjön az impozáns és nemzeti könyvtárunk nagyszabású kiállításai sorába szervesen illeszkedő, ugyanakkor persze bizonyos kuriozitást sem nélkülöző bemutató. A kiállítás kurátora és a kötet szerkesztője *Granasztói Olga* volt, társ-kurátorként *Kovács Ilona* irodalomtörténész (a felvilágosodás kori francia irodalom kutatója, az Atlantisz Kiadónál megjelenő *Casanova-válogatás* gondozója nem tévesztendő össze az Országos Széchényi Könyvtár azonos nevű munkatársával) és a művészettörténész *Gellér Katalin* működött közre a kiállítás rendezésében, vala-

* *Veszedelmes olvasmányok. Erotikus illusztrációk a 18. századi francia irodalomban*. Szerk. Granasztói Olga. Bp., 2007. Országos Széchényi Könyvtár–Kossuth Kiadó, 196 p.

mint a kötet tanulmányainak írásában. A bibliofil *Tony Fekete* az erotikus könyvek és műtárgyak gyűjtéséről szóló mives esszéje zárja a tomusban közölt írások sorát. A kiállítás szervezője *Kiss Barbara* volt.

A három tanulmány a „veszedelmes olvasmányokat” három kutatási irányból vizsgálja, ugyanakkor a dolgozatok szerzői maguk is élnek a komplex művelődéstörténeti megközelítés lehetőségével, jól példázva a vizsgált és bemutatott kérdéskör interdiszciplináris jellegét. Magyarországon csak a közelmúltban fordult a kutatói figyelem a libertinus és erotikus művek felé, bár hazai szerző alig akadt – talán az egy *Fekete János* gróf, a *Voltaire*-rel is levelező főúr a kivétel –, aki ilyen jellegű műveket írt volna.

Granasztói Olga e sajátos műfaj kialakulásával, az európai és a francia könyv- és kultúrában betöltött szerepéről, illetve franciaországi és európai recepciójáról és elterjedéséről ír. Alapos, elsősorban könyvtörténeti szempontú tanulmányában érinti a terjesztés kérdését is, és kitér a cenzúrára, hiszen e könyveket a korszakban – és később is – igyekeztek az olvasóktól távol tartani. Végső soron a nem könnyű beszerzés is hozzájárult ahhoz, hogy főleg a vagyonos arisztokrácia körében vált népszerűvé és kedvelté a műfaj. A recepció kapcsán röviden érinti a kérdéskör magyarországi vonatkozásait, és bemutatja a francia libertinus irodalom XVIII. századi hazai főúri gyűjtőit. (Az aradi könyvtár éppen emiatt vált a kiállítás fontos közreműködőjévé. Aradra került ugyanis a gróf *Erdődy Júlia* és gróf *Csáky István* házaspár hatalmas, mintegy 5000 kötetes francia könyvtára. A téma iránt bővebben érdeklődőknek ajánljuk *Granasztói Olga* két korábbi, a Magyar Könyvszemlében napvilágot látott könyv- és könyvtártörténeti tanulmányát: *A franciás műveltségű magyar arisztokrácia három különleges figurájának portréja* könyvgyűjtő tevékenységük tükrében, 2000; *Egy pesti könyvkereskedés nyugat-európai kapcsolatai a XVIII. század végén*, 2003.)

De végül is milyen könyvek tartoznak a „veszedelmes olvasmányok” kategóriájába? A felvilágosodás korabeli francia irodalom egyik, a „filozófiai” írások vonulatába sorolható különféle értékű és jellegű műveket tárgyalják a kötet írásai, amelyeket összekapcsolt a vallás- és hatalomellenesség, egyfajta kritikai szellem, és az élvezetek, főleg persze a szerelmi élvezetek kultusza. Akadtak köztük ún. gáláns művek, ezek vitathatatlanul erotikusak voltak, ám inkább csak sejtettek, semmint nyíltan kimondtak, így nem sorolhatók a pornográfia körébe. Utóbbiak azzal tűntek ki, hogy semmit sem bíztak a képzeletre, szövegben és képben egyértelműsége törekedtek. Közös jellemzője volt mindkét csoportnak, hogy a szöveghez változatos esztétikai értékű illusztrációk kapcsolódtak. (A művészettörténész *Gellér Katalin* elemzi a metszeteket, és helyezi el azokat a kor művészettörténetében.) Ahogyan popularizálódott az irodalom, a képzőművészet és maga a libertinizmus is, vagyis a francia arisztokrácián kívül más társadalmi rétegekhez is eljutottak a „veszedelmes olvasmányok”, úgy vált egyre inkább jellegtelen, esztétikai értéket nélkülöző tucatárúvá, mesteremberek produktumává a szöveg és a kép. Az illusztrációkat nézve e sorok írója többnyire derűtséget, mintsem valami egyéb érzületet tapasztalt, pedig egykor – *Kovács Ilonától* tudjuk – a XVIII. század nagy csábítói ezeket az illusztrációkat is felhasználták hódító hadjáratok során. De hát más idők, más emberek...

Ennek a műfajnak végső soron a történelem vetett véget, nem utolsó sorban a francia forradalmak, amelyek polgáribbá tették a művelődés egészét, és azok az

irodalmi, filozófiai és képzőművészeti konnotációk, amelyek a libertinus és erotikus irodalom legjelentősebb alkotásaiban kétségkívül jelen voltak és megértésükhöz kifinomult ízlésre és műveltségre volt szükség, immár értelmezhetetlenné váltak a szélesebb tömegkultúra számára. Megmaradt tehát a filozófiai tartalmat és a társadalmi kritikát immár teljes egészében mellőző pornográfia. (Jól jellemzi ezt a folyamatot a mintegy száz évvel későbbi magyar alkotó sorsa és művészi pályájának alakulása. *Zichy Mihály* a cári Oroszországban sorra készítette erotikus, sőt sokszor pornográf metszeteit, rajzait az udvar főrangú személyeinek megbízásából. Világról, társadalomról alkotott véleményét más műfajú alkotásaiban kísérelte meg kifejezni, és éppen ezek, a pornográfiával semmilyen kapcsolatba nem hozható művei váltak botrányossá a XIX. század végén.)

A szép kivitelezésű kötet és a figyelemre méltó kiállítás egy eddig jószerivel ismeretlen világ megismeréséhez járult hozzá. A kiállítást *Agh Márton*, a kiadványt *Farkas Anna* tervezte, megjelentetéséért az Országos Széchényi Könyvtárt és a Kossuth Kiadót illeti köszönet.

Pogány György

ÁTADTÁK A SZÉCHÉNYI FERENC EMLÉKÉRMET

Április 28-án, a könyvtáralapító születésnapján adták át a 2008. évi Széchényi Ferenc Emlékérmét. Az idei díjazott

**TÓTH JÓZSEFNÉ KOROMPAY
BORBÁLA,**

az Országos Széchényi Könyvtár
Gyarapítási Osztályának vezetője.

A laudációt Ferenczy Endréné tartotta, aki felidézte a könyvtárosok körében rég ismert axiómát, miszerint a gyarapító szakember a mindenkori anonim halhatatlanságért dolgozik. Azért a halhatatlanságért – akár kíséri tudományos rang, tekintélyes publikációs jegyzék, akadémiai tagság, akár nem –, amelynek alapja a gyűjteményépítés tudománya. E tudományos igényű gyűjteményszervezés példaképe az idei díjazott.